

ještě ze sortimentu LnK, a charakteristická výzdoba (rytá ornamentace, zčásti dvojíty izolovaný vpich — „geißfußartiger Doppelstich“) danou skupinu dostatečně charakterizují a profilují; není pochyb o její samostatnosti a odlišitelnosti od vlastní VK. Sleduje se její kompaktní areál (jihovýchodní a Dolní Bavorsko a Horní Falc jižně Dunaje, spec. sprašové terény podél Dunaje a Isary, srov. mapky na obr. 18 až 20) s výběžky na východ až do Plzeňské kotliny. Sídlištní a hospodářské poměry nevykazují podstatné změny oproti staršímu neolitu, objevuje se však zvýšený počet opevněných a výšinných sídlišť, mezi jiným také několik dvojítych rondelů (Zeholfing II Kothingereichendorf, Künzing II Unternberg, Ettling-Gneiding, Ramsdorf); autor uvádí některé analogie bavorským kruhům (Porýní, Dolní Rakousko), nevidí však na Moravu a dále k východu. Z hlediska dnešního pohledu není na místě ani konstatování, že dvojíty rondely jsou specifikem oberlauerbašské skupiny. O pohřebním ritu zatím není mnoho známo; jednotlivé pohřby, nebo nanejvýše jen menší skupinky hrobů ukazují na používání inhumace s ukládáním mrtvých v poloze natažené naznak i v poloze skrčené, s nepatrným množstvím milodarů.

Závěrečná kapitola je věnována chronologickým vztahům (srov. též přehlednou tabulku na str. 100). Oberlauerbašská skupina spadá časově mezi konec LnK a začátek münchshöfenské skupiny; její 1. stupeň má vztahy k hinkelsteinské skupině, 2. stupeň ke großgartašské skupině a ke střednímu stupni VK a poslední 3. stupeň vykazuje vliv pozdní VK a LngK. Na konec vývoje spadá menší keramická skupina s jemně rytým ornamentem „Maginger Art“, tvořící přechod k münchshöfenské skupině. Komplex Oberlauerbach nelze tudíž ani po stránce vnitřního vývoje unifikovat s VK; střední fáze VK existovala v jihovýchodním Bavorsku vedle oberlauerbašské skupiny. Přesný jejich vztah nelze — podle autora — bez větších intencionálních výzkumů zatím objasnit. Problém proniknutí lidu s VK a jeho genetický podíl na vzniku oberlauerbašské skupiny zůstává nadále otevřený. Oba kulturní celky lze zařadit pod nadřazený pojem jihovýchodobavorské střední neolitikum.

Bayerleinovu knihu je třeba přivítat. Uceluje pohled na inventář oberlauerbašské skupiny, naznačuje progresivní metody klasifikace a exkavce její keramiky a otvírá i nové možnosti studia interkulturních vztahů dané epochy. Má také velmi slušnou polygrafickou úroveň. Ukazuje však také na stále nedorozřešenou otázku informovanosti v archeologii a to i v oblasti poměrně úzce specializované.

Vladimír Podborský

Emilie Pleslová-Štiková, **Makotřasy: A TRB Site in Bohemia**, FAP 17, Praha 1985, 281 str., 89 tab., 44 diagramů, celkový plán lokality a řada analytických tabulek.

Cílem nadepsané práce byla podrobná publikace a souborné zhodnocení dlouhodobého výzkumu známé lokality TRB v Makotřasích, okr. Kladno. Kromě předmluvy je dílo rozděleno do 5 hlavních kapitol. V první nás autorka stručně seznamuje s dějinami výzkumu, přírodními podmínkami lokality a způsobem, jakým výsledky výzkumu bude prezentovat.

Druhá kapitola je věnována popisu získaného pramenného materiálu. Autorka se zabývá nejdříve nálezy z drobných záchranných výzkumů K. Žebery, L. Hájka a A. Knora, provedených do r. 1961. Posléze je podán popis materiálu ze záchranného výzkumu r. 1961, který poskytl bohatý inventář TRB a především unikátní informace (časná metalurgie mědi, objev dvou ohrad), jimiž se lokalita v Makotřasích stala jednou z nejdůležitějších míst tohoto typu nejen v Československu, nýbrž v celé Evropě.

Ve třetí kapitole, doplněné řadou názorných diagramů a analytických tabulek, pisatelka interpretuje nálezy získané do r. 1961. Její první část obsahuje zhodnocení funkce příkopů I a II, sídlištních objektů a pohřebního ritu. Výskyt příkopových ohrazení, případně opevnění TRB je u nás velmi vzácný. Stopy po opevnění jsou známy z výšinných sídlišť Zabuřany, okr. Teplice, Mužský-Hrada, okr. Mladá Boleslav, a Praha 6-„Baba“. Superpozice dvou příkopů, zjištěná v Makotřasích, je zcela unikátní. Autorka zařadila oba příkopy do baalberského stupně TRB, přičemž

příkop I je starší než příkop II, jenž byl vybudován teprve po skončení funkce příkopu I. Mladší příkop byl zničen požárem nebo jinou katastrofou spolu se sídlištěm. Otázku primární funkce ohrazení č. II, datovaného do druhé vývojové fáze sídliště, řešila E. Pleslová-Štiková již ve svých dřívějších člancích (srov. AR XXIV, 1972, 269—277; Musaica XII, 1972/1973, 23—43; SPFFBU E 20—21, 1975—1976, 157 až 173; Istraživanja 5, 1976, 123—131). Z Horský provedl v Makotřasích paleomatematické, paleogeometrické a paleoastronomické měření a dospěl na jejich podkladě k závěru, že čtvercová ohrada o rozměrech 300×300 m je pravděpodobně astronomicky orientována; označil ji za jistý druh „observatoře“ (srov. AR XXXII, 1980, 3—35, 119—120). Pro využití ohrazení k nadstavbovým účelům hovoří také fakt, že geofyzikálně-archeologickým výzkumem uvnitř druhé ohrady nebyly zjištěny doklady denního života, jež by mohly být datovány do druhé vývojové fáze lokality a tím spojovány s primární funkcí druhého ohrazení. Fakt, že ve stř. Evropě zatím z TRB neznáme rovnocennou analogii k objektu z Makotřas (podobná čtvercová ohrazení jsou známa na Balkáně a v Porýní), jen podtrhuje výjimečnost této lokality.

Sídlištní objekty, jichž bylo v r. 1961 celkem 121, rozděluje autorka podle jejich předpokládané primární a sekundární funkce do základních typů a subtypů. Každý z typů charakterizuje nejen verbálně, ale i pomocí přehledných tabulek. Přestože byla odkryta pouze malá část z celkové plochy lokality, byl získán důležitý vzorek struktury sídliště TRB. Na tomno místě je nutné připomenout, že s výjimkou výšinného sídliště Mužský-Hrada byly na lokalitách TRB provedeny pouze malé výzkumy a byly prozkoumány jen velmi omezené části sídlišť. V důsledku toho nebyla vlastně v Čechách dosud zjištěna vnitřní struktura sídlišť TRB. Lokalita v Makotřasích zaujímá plochu asi 60—100 ha; její komplexní archeologický výzkum přinese v budoucích letech jistě řadu nových informací potřebných pro poznání vnitřního uspořádání sídlišť TRB.

Lokalita v Makotřasích poskytl zbytky 38 lidských jedinců pohřbených buď v hrobech nebo v sídlištních objektech. Fakt, že 29 pohřbů je umístěno v sídlištních jamách a řada z nich je částečně dislokována, neanatomicky uložena, popřípadě jsou na kostrách patrný stopy po úmyslném násilí, otevírá široké spektrum otázek. Lze souhlasit s názorem E. Pleslové-Štikové, že velká část pohřbů byla v sídlištních objektech uložena sekundárně. Patrně se zde jedná o rituální záležitost, jejíž analogie hledá autorka v pohřebním ritu kultury michelsberské, altheimské skupiny nebo jiho-polské skupiny TRB. Otevřena zůstává otázka vztahů mezi hrobovým a sídlištním pohřebním ritem.

Druhou část třetí kapitoly vyplňuje komplexní zhodnocení keramiky, mazanice, kamenné industrie, kostěných a parohových nástrojů, měděných předmětů, lastur a flóry. Také tato partie je doplněna řadou obrazových diagramů a analytických tabulek. Na základě rozboru archeologického materiálu dospěla autorka k závěru, že lokalita v Makotřasích byla osídlena v mladší fázi baalberského stupně TRB. Vývoj sídliště, který podle radiokarbonové datace trval kolem 150 let, rozdělila do 3 fází.

Významnou součástí recenzované práce jsou speciální dodatky odborníků (str. 124—188): J. Chochol zpracoval kosterní materiál z 27 jedinců. Zvířecí kosti a kostěnou a parohovou industrii podrobně rozebrala A. T. Clasonová (Biologisch-Archaeologisch Institut, Rijksuniversiteit Groningen). Materiál, z něhož byla vyrobena kamenná industrie, zpracovala E. Pleslová-Štiková, Sl. Vencl roztrídil štipanou industrii. Analýzy mědi byly provedeny v různých laboratořích — v Ústavu jaderné fyziky ČSAV v Řeži, v AÚ ČSAV v Praze, v AÚ AN SSSR a v Geologickém ústavu SAV v Bratislavě. Výsledky těchto analýz shrnul A. Maštalka a J. Frána a dospěli k názoru, že měděné předměty z Makotřas byly vyrobeny ze suroviny pocházející z východoalpské oblasti. Obilniny a plevely vyhodnotil Z. Tempír. Chemické analýzy, které provedli odborníci z laboratoře AÚ ČSAV, zpracovala sama E. Pleslová-Štiková. Nezbytná radiokarbonová měření spočítal F. C. Mook (Natuurkundig Laboratorium, Rijksuniversiteit Groningen); bylo získáno několik dat, která dokládají poměrně dlouhý vývoj sídliště — zhruba 150 let.

V poslední kapitole informovali F. Marek a E. Pleslová-Štiková o geofyzikálních měřeních, provedených v Makotřasích R. E. Liningtonem (Fondazione Lerici, Roma) v r. 1968, a F. Markem v letech 1973—1981. Magnetickými měřeními byl zjištěn tvar obou příkopů a zkoumáno osídlení uvnitř druhého ohrazení. Příkladnou geofyzikálně-archeologickou spoluprací byla prozkoumána plocha o rozloze více než 10 ha.

Recenzované dílo je výsledkem dlouhodobé cílevědomé interdisciplinární spolupráce velkého kolektivu badatelů. Zůstane trvalou zásluhou E. Pleslové-Štikové, že tento kolektiv vytvořila, specialisty různých vědních oborů na práci zainteresovala a výsledky jejich výzkumů do publikace integrovala. Jasně se ukázalo, že bez tohoto interdisciplinárního zaměření by informace o tak významném nalezišti, jakým je sídliště TRB v Makotrásích, byly velmi neúplné. Archeologický výzkum osady ještě není zdaleka ukončen, ale přesto lokalita patří již dnes k nejvýznamnějším svého druhu v Evropě, a to nejen objevem pravěké „obserვაtoře“, ale i mnoha dalšími doklady hospodářské základny a ideových představ lidu TRB. Ukončená a zveřejněná etapa výzkumů může sloužit za příklad ekonomického postupu prací v terénu, pečlivé a všestranné analýzy získaných pramenů hmotné kultury a racionálně koncipované pramenné publikace.

Anna Bělochová

Jan Machnik, **Kultury z přelomu eneolitu i epoki brázu w strefie karpackiej**, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1987, 187 str., 30 obr. v textu.

Téměř v samém epicentru pozornosti archeologů-specialistů je v posledních letech otázka dynamického vývoje Karpatské kotliny a přilehlých oblastí na přelomu eneolitu a doby bronzové (srov. četné příspěvky I. Bóny, N. Kalicz, R. Schreiber-Kaliczové aj. balkánských i slovenských badatelů; též sborník *Kulturen der Frühbronzezeit des Kerpatenbeckens und Nordbalkans*, red. N. Tasić, Beograd 1984). Nadepsaná práce představuje zatím poslední z řady klíčových příspěvků k této problematice. J. Machnik, badatel v tomto směru nad jiné zkušený, osvětluje celý složitý proces geneze raněbronzových kultur situovaných po obou stranách karpatského oblouku v kontextu nejnovějších výsledků mezinárodního výzkumu, při tom však z pozice autentického znalce zejména severokarpatských oblastí. Ke zpracování látky přistupuje s náležitou metodologickou rozvahou (vymezuje hranice základních entit jako kultura a skupina atd.) a je si vědom mnoha úskalí, s nimiž se střetne v oblastech jak pojmoslovné (různá pojmenování stejných kulturních celků), tak relativně chronologické a klasifikační vůbec (synchronizace maďarského periodizačního systému se střeoevropským pojetím).

Předmětem přehledného zpracování a vzájemné konfrontace jsou kulturní celky dvou fází časně bronzové podle maďarské koncepce a to v dolním Podunají (k. Glina III-Schneckenberg), ve středním Podunají (sk. Nyírség-Zatín, Makó-Kosihy-Čaka, Csepel, časná fáze nagyrévské kultury, sk. Pitvaros — časná fáze kultury Maros, sk. Somogyvár-Vinkovci) a v povodí horní Visly a horního Dněstru (KZvP, k. Chlöpice-Veselé a jí příbuzné skupiny); vlastní starobronzové kultury (3. fáze výše uvedené maďarské koncepce), totiž mladší nagyrévská, Maros, Hatvan, Ünětice a komplex Mierzanowice—Nitra—Košťany, již předmětem pojednání nejsou. Autor tedy zaměřil svou pozornost především na problém vlastního zrodu civilizace doby bronzové, tj. na otázku domácího eneolitického podloží a vlivů egejsko-anatolské starobronzové civilizace. Z jeho podrobného srovnávacího studia vyplývá, že časně bronzové příkarpatské jednotky vesměs nemají genetickou vazbu na místní eneolitický substrát, nýbrž jsou spíše původu jižního. Odedávna existovaly dva modely vzniku časněbronzových kultur Příkarpátí: jeden přikládá rozhodující význam domácímu podloží, druhý považoval za rozhodující příchod nových skupin lidí do dolního a středního Podunají od jihu. J. Machnik dokládá, že první, autochtonistický výklad dnes nelze prokázat. Nástup bronzové civilizace v Příkarpátí je podle něho výsledkem působení řady činitelů, z nichž rozhodující jsou posuny větších i menších skupin lidí, zvláště ve směru od jihu k severu. Tyto pohyby vyplývaly z nestabilního hospodářského systému; velkou roli tu hrála rodící se metalurgie (hledání lehce dostupných ložisek mědi, distribuce hotových výrobků, směna atd.). Značné mobility lidských kolektivů lze tedy především vděčit za šíření bronzové kultury.

Když byl probral systematiku svrchu uvedených časně bronzových celků Příkarpátí (v jednotném sledu témat: rozsah, osady, hroby či pohřebiště, mobiliář, chrono-